

VU Research Portal

Eén in Christus

van de Beek, A.

published in

Het brood dat wij breken. Om de eenheid van een verdeelde kerk
1996

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van de Beek, A. (1996). Eén in Christus. In *Het brood dat wij breken. Om de eenheid van een verdeelde kerk* (pp. 44-58). Boekencentrum.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Eén in Christus

A. van de Beek

1. Eenheid

1.1 Wat voor eenheid?

Laat ik om te beginnen meteen open kaart spelen: eenheid van de kerken in organisatorische zin hoeft voor mij niet. De eenheid van de kerk is voor mij geen geloofsartikel en heeft dus ook geen *status confessionis*. Men zou kunnen opmerken, dat ik mij daarmee buiten het geloof van de vroegste belijdenis van de kerk stel, die algemeen wordt onderschreven. Want heeft juist de apostolische geloofsbelijdenis niet expliciet: 'Ik geloof één heilige, algemene, christelijke kerk'? Maar dat is nu juist niet het geval. De vroegste complete versies in het westen hebben alleen 'heilig'¹. Het woord 'één' is toegevoegd als reactie op de schisma's in de kerk aan het eind van de vierde en in de vijfde eeuw² en het woord 'christelijk' stamt pas uit de reformatietijd³.

Dat wil niet zeggen dat ik niet geloof dat de kerk één is, maar zij is dat niet op de wijze van een organisatorisch, wereldwijd instituut. Deze wijze van eenheid te onderschrijven als inhoud van het geloof laat ik graag aan Rome over, waar men graag spreekt over de 'una sancta'.

Een analoog probleem doet zich voor bij het woord 'katholiek'. Dat woord komt wel voor in vroege versies van het apostolicum⁴. En betekent juist dit woord niet 'algemeen', in de zin van 'alles omvattend', letterlijk 'betreffende het geheel'? De katholieke kerk is de kerk van de gehele wereld.

We moeten hier echter goed onderscheiden. Aanvankelijk betekende het woord: de gemeenschap van alle plaatselijke gemeenten. Zo gaat het bij Justinus Martyr niet om een institutionele structuur, maar om het onderscheid tussen lokale en wereldkerk⁵. Pas bij Augustinus krijgt het begrip katholiciteit de inhoud dat de kerk die dit begrip hanteert, claimt de echte te zijn: de ware kerk is algemeen verbreid tegenover de afgescheiden kerken die lokaal opereren, zoals in zijn dagen de Donatisten⁶. Ruim tweehonderd jaar vroeger had hij deze these niet kunnen gebruiken, toen juist de ketterse tegenkerk van Marcion wijd verbreid was. Bij Augustinus wordt dus de katholiciteit gebruikt in een kerkpolitieke strijd. Deze tendens heeft zich met name in de catholica (men lette op het woord!) voortgezet: de ware kerk is de kerk die algemeen verbreid is⁷.

¹ Zie R. Seeberg, *Lehrbuch der Dogmengeschichte I*, Graz 1953 (2e druk), p. 215 e.v.

² Het symbolum van Nicéa (325) eindigt nog met de belijdenis van de Heilige Geest (H. Denzinger/A. Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Barcinone etc. 1967 (34e druk), Nr.125). In de versie van Constantinopel (381) is het gedeelte over de kerk toegevoegd (Denzinger-Schönmetzer, Nr. 150). Daar kom ik voor het eerst in een formele belijdenis het woord 'één' tegen.

³ H. Berkhof, *De katholiciteit der Kerk*, Nijkerk 1962, p. 14.

⁴ Seeberg, *Lehrbuch der Dogmengeschichte I*, p. 221, Anm. 1.

⁵ Berkhof, *De katholiciteit der kerk*, p. 10-11.

⁶ Berkhof, *De katholiciteit der kerk*, p. 11.

⁷ Berkhof, *De katholiciteit der kerk*, p. 17.

Het kwantitatieve aspect dat bij Justinus de boventoon voerde, is hier tegelijk criterium voor de kwaliteit van de kerk geworden. Bovendien wordt deze kwaliteit opgevat in organisatorische, institutionele zin. De verschuiving tussen Justinus en Augustinus is die van indicatief naar imperatief: Justinus constateert dat de kerk breder is dan de plaatselijke gemeente, Augustinus schrijft voor dat alleen zo'n kerk een echte kerk kan zijn. Zo is de katholiciteit niet meer een gave, maar een opdracht en tegelijk een middel om anderen te bestrijden. En in die zin heeft het begrip gefunctioneerd in later eeuwen in de strijd van Rome tegen de reformatie.

Bij het begrip eenheid loopt de beweging parallel: er is van meet af aan geen twijfel over dat de kerk één is. Er is één Heer, één geloof, één doop (Ef. 4:5). Dat kan zelfs gebruikt worden tegen allerlei partijschappen in de vroege kerk⁸, trouwens eerder tegen die binnen één en dezelfde gemeente, dan tussen gemeenten (ekklesiai in het meervoud!) onderling. Maar deze eenheid impliceert geen wereldwijde organisatie. Die behoefte ontstaat pas rond het jaar 400⁹. Niet zonder reden is deze tijd van grote betekenis: het is de periode dat de kerk de plaats van oude prerogatieven van het Romeinse rijk gaat overnemen. Het is het ene rijk onder de ene keizer, die in alle diversiteit de eenheid in stand houdt tegenover afscheidingsbewegingen. Zo is het de ene kerk onder de ene bisschop van Rome die in alle diversiteit de eenheid in stand houdt tegenover schismatische stromingen. Eenheid heeft dus in deze zin met macht te doen.

Augustinus zag de antieke wereld voor zijn ogen ineens storten, en heeft gestreden voor een nieuwe orde die de chaos en de anarchie van zoveel hoofden zoveel zinnen, van zoveel volken zoveel oorlogen voorkwam. Het heeft eeuwen geduurd voor zijn concept tot rijpheid kwam, maar de bloei van de kerk in de Middeleeuwen had nimmer tot stand kunnen komen zonder dit begrip van eenheid. Maar het betekende tegelijk dat kerk en macht definitief verbonden waren.

Vanwege de rooms-katholieke connotaties van het begrip 'katholiek' kan men in de wereldwijde beweging naar eenheid van de kerken in de twintigste eeuw dit woord niet goed gebruiken. Daarom koos men het aan het Grieks ontleende woord 'oecumene'. Het betekent letterlijk 'de bewoonde': zover er mensen wonen op de aarde. Vandaar stamt de gebruikelijke vertaling met 'de gehele bewoonde wereld'. Ook dit woord heeft oude wortels. De eerste betekenis is neutraal: de hele wereld. Maar al spoedig krijgt het specifieke betekenis. Het wordt al gebruikt in het Romeinse rijk. Het gaat om *het hele imperium*¹⁰. Die betekenis vinden we bijvoorbeeld in Lukas 2:1. In de hellenistische context is het bovendien verbonden met cultuur. Tijdens het byzantijnse rijk wordt de invulling van het begrip 'oecumene' vanuit het streven naar culturele en religieuze universaliteit steeds sterker. Het begrip 'oecumene' representeert het hele gebied waar

⁸ Zie bijvoorbeeld 1 Korinthe 1:13.

⁹ Tot het concilie van Chalcedon staan de verschillende patriarchaten zelfstandig naast elkaar. Er is alleen het overleg op een oecumenisch concilie als het er echt om spant. Pas in de befaamde canon 28 van Chalcedon wordt de suprematie van de bisschop van Rome officieel erkend, nadat deze handig gemanoeuvreed had in het conflict tussen Alexandrië en Antiochië, met Constantinopel als speelbal.

¹⁰ O. Michel, in: G. Kittel/G. Friedrich (Hrsg.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* V, Stuttgart 1954, p. 59-161.

de byzantijnse cultuur daadwerkelijk heerst, of waar ze meent een claim tot heerschappij te hebben. 'Oecumene' symboliseert de samenhang van keizerlijke macht en Griekse claims op ware cultuur tegenover de barbaren. Slechts bij aanwezigheid van deze Griekse claims is de wereld bewoonbaar, een huis om in te wonen, kortom: oecumene. 'Die Kulturwelt fällt prinzipiell mit der Oikumene zusammen; die Unkultur rückt an die Ränder der Oikumene'¹¹. De claims van de Hellenistische cultuur gaan uiteindelijk nog verder: deze cultuur representeert het ware menszijn: het gaat om voor alle mensen geldige waarden¹². Het woord heeft dus politiek en cultureel zwaar imperialistische trekken en heeft daarmee een zware hypotheek gelegd op de kerken toen zij dit begrip overnamen als kernwoord voor hun streven naar eenheid.

Nu wordt de betekenis van een woord niet bepaald door vroegere betekenissen, maar door het gebruik in het heden. In het perspectief van de Wereldraad van Kerken kreeg het de betekenis van wereldwijde eenheid in geloof en gezamenlijke dienst aan de gehele aarde. Toch is het de vraag of men geheel van de aanvankelijke betekenis is losgekomen en of aspecten van macht en zelfs imperialisme aan het huidige oecumenische denken werkelijk vreemd zijn. Heel sterk treffen we dit aan bij de particuliere Nederlandse oecumene (op zichzelf al een contradictio in terminis): een belangrijk argument voor Samen op Weg is dat de kerken zo sterker staan tegenover de secularisatie. Eendracht maakt macht. Veel subtieler, maar daarom misschien nog ingrijpender, is de imperialistische tendens die aanwezig is binnen de Wereldraad. Het zijn westerse motieven en westerse theologieën die de boventoon voeren. De Wereldraad is een instrument om alle kerken der wereld samen te binden onder een vanuit het westen geleide organisatie, analoog aan de Verenigde Naties en nog sterker dan deze, omdat geloof en cultuur hier de dragende krachten zijn. Aanvankelijk hoopt men dat er een nieuwe wereldkerk zou ontstaan met zo'n impact op de wereldsamenleving, dat een nieuwe, door het christelijk geloof gevoede, maatschappij en cultuur zou ontstaan. In een variatie op de Hellenistische oecumene zou men kunnen zeggen: 'Das Idealchristliche ist als solches zugleich das Kosmopolitische, der Repräsentant des wahren Menschentums'¹³.

De oprichters van de Wereldraad hadden een droom. Deze droom vervloog voor een deel tijdens de Assemblee in New Delhi in 1961. Met een schok constateerden mensen uit het westen dat blanken in de wereldkerk een minderheid geworden waren.¹⁴ Maar ze konden de andere culturen en maatschappijen nog buiten de deur houden. De decennia daarna werd dat steeds moeilijker. In 1991 in Canberra stelde Chung Hyun Kyung het probleem van de westerse hegemonie in de oecumene door haar optreden lijfelijk in het midden¹⁵ en de bedreiging van oosterse alternatieven bleek voor de meerderheid groot. Dit was niet wat men bij de Wereldraad voor ogen had. Door de weerstanden van de derde-wereld-kerken tegen het westerse model enerzijds en de conflicten tussen oosters-orthodoxe kerken die veel directer zijn beïnvloed door het Byzan-

¹¹ J. Kaerst, *Die antike Idee der Ökumene in ihrer politischen und kulturellen Bedeutung*, Leipzig 1903, p. 18.

¹² Kaerst, *Die antike Idee der Ökumene*, p. 18.

¹³ Naar analogie van Kaerst, *Die antike Idee der Ökumene*, p. 18.

¹⁴ H. Berkhof, 'Kroniek van New Delhi', *Wending* 16, (1961/62), p. 800-812, met name p. 802.

¹⁵ Zie haar toespraak in: Chung Hyun Kyung, *De strijd om weer de zon te zijn*, Baarn 1992, p. 216-230.

tium (en daardoor sterk staan in de discussies!) en de westerse kerken anderzijds, wordt de organisatie in toenemende mate gehinderd om tot resultaat te komen. Zo wordt ze voor velen eerder een bron van frustratie dan van inspiratie.

Of het nu gaat om het roomse model van de katholiciteit als institutioneel gezag of om het byzantijns-protestantse model van de oecumene als cultuur tegenover de barbaren, in beide gevallen gaat het om macht en daardoor om onderdrukking van anderen. Daarom wijs ik eenheid die ontleend is aan de keizers af, niet alleen als die door de keizer wordt uitgeoefend, maar ook als de kerk zelf deze uitoefent. Berkhof was door de culturele onderdrukking van de Nazi's vooral op het eerste gespitst,¹⁶ maar doorzag daardoor onvoldoende het tweede. Het gewicht dat hij de institutionele kerk en de eenheid daarvan toekende, maakte het hem onmogelijk distantie te bewaren.

1.2. *Opdat zij allen één zijn*

Nu heeft de moderne oecumenische beweging zich van meet af aan tot eenheid geroepen geweten *door Christus*. Hoewel zich aan de Wereldraad als menselijk project allerlei negatieve bijkomende aspecten gehecht hebben, het neemt niet weg dat de intentie dieper lag en dieper ligt. Het adagium van de raad is de bede van Christus 'opdat zij allen één zijn' (Joh. 17:21). We mogen noch aan deze bede noch aan de daardoor gevoede intenties van de kerken voorbijgaan. Daarom is het nodig om bijbels-theologisch goed te nuanceren. Vier noties wil ik bij deze tekst opmerken:

a. De eenheid is niet allereerst een eenheid van de leerlingen onderling, maar van de leerlingen in Christus en de Vader. Zoals Christus in de Vader is en de Vader in Hem, zo mogen de discipelen in Hem zijn (Joh. 17:11, 21). Het gaat dus om de eenheid met Christus en de Vader en niet om de eenheid met elkaar. Het gaat erom dat zij in de wereld bewaard worden door de Vader in de eenheid met Christus als Hij is heengegaan (vs. 11).

Eenzelfde gedachte vinden we in Johannes 10:16. Het gaat in de eerste plaats om de eenheid met de Herder en daardoor worden zij gevormd tot één kudde.

b. Dit neemt niet weg dat de gemeenschap van de gelovigen *secundair*, vanwege de gemeenschap met de ene Herder, één is. Maar we moeten blijven onderscheiden. Want allereerst gaat het om de eenheid van Israël en de christenen uit de heidenen. Het gaat volgens Joh. 10:16 om de andere schapen die niet van deze stal zijn. God is de Herder van Israël¹⁷ die over hen zijn herder heeft gesteld¹⁸. Nu komen vreemde schapen tot deze stal. Het gaat dus om de eenheid waarbij de scheidsmuur is weggebroken tussen Israël en de gelovigen uit de volken (Ef. 2:11-22).

c. Pas daarna gaat het over de eenheid van alle leden tezamen. In een gemeente waarin geen Jood of Griek meer is, maar allen één zijn in Christus, is ook geen slaaf of vrije, man of vrouw meer (Gal. 3:28). Het gaat dus om een eenheid waarin men elkaar aanvaardt en mensen elkaar niet uitsluiten, omdat zij allen leven in en door en uit Christus.

d. Het gaat derhalve om een eenheid van liefde en verbondenheid in de Heer, waar het organisatorische niet als een afzonderlijk punt kan worden uitgelicht. Als dat een wijze

¹⁶ Vergelijk zijn dissertatie over Eusebius van Caesarea en de bewerking daarvan in *De kerk en de keizer: een onderzoek over het ontstaan van de Byzantinische en de theocratische staatsgedachte in de vierde eeuw*, Amsterdam 1946.

¹⁷ Zie bijvoorbeeld Psalm 80:2; Jesaja 40:11; Ezechiël 34:12.

¹⁸ Jeremia 3:15; Jeremia 23:1-4; Ezechiël 34 en Zacharia 11:16

van expressie is van die diepere eenheid, dan hoort het bij het hele bestaan, maar kan het nooit het beoordelingspunt worden, laat staan de garantie zijn. De voorliefde voor het organisatorische die onze eeuw kenmerkt, zoals het rooms-katholicisme een voorliefde heeft voor het institutionele, ontkent de complexiteit en de werkelijke wortels van het menselijk bestaan en in de kerk het gelovig bestaan in de Heer.

2. Waarheid en eenheid

Het gaat om een eenheid die vóór alles bestaat in de eenheid met Christus. Dat werpt nieuw licht op de inmiddels beruchte polariteit van waarheid en eenheid. Men weet dat men tot eenheid geroepen is, maar ervaart zich niet één met andere christenen of althans met mensen die zeggen dat ze christen zijn. Dan wordt met een beroep op de waarheid de eenheid afgewezen. Vanuit de oecumenische beweging is daarop gereageerd door te stellen dat de eenheid een facet van de waarheid is. Als men geroepen is tot eenheid door Christus Zelf en vanwege de band met Hem, kan men niet eerst een waarheid hebben en daarnaast ook nog eenheid, maar dan heeft men de waarheid niet zonder dat men één is. In dit kader moet men de discussie zien over een kwalitatief begrip van de katholiciteit¹⁹. Daarmee wordt bedoeld, dat de omvattendheid die door het woord 'katholiciteit' wordt aangeduid niet zou gaan over de hele wereld, maar over *de hele waarheid*. Tegenover de katholieke kerk staan de sekten, die een deelwaarheid verabsoluteren, bijvoorbeeld het duizendjarige rijk, de gaven van de Geest, de rechtvaardiging door het geloof alleen. De ware katholieke waarheid omvat alle aspecten en houdt deze in een zorgvuldig evenwicht. Slechts waar deze waarheid is, is de ware kerk.

In de discussies over de eenheid der kerken speelt de vraag van de waarheid een belangrijke rol. Sommigen grijpen zich vast aan een groepswaarheid om daarmee ieder ander te verketteren. Hoe waar zo'n waarheid ook is, deze is uit haar verband gelicht en dus nog minder dan een halve waarheid en erger dan een hele leugen. Anderzijds kan men met een beroep op de katholieke omvattende waarheid anderen buiten de deur houden, en over het hoofd zien dat geen enkele menselijke instantie de volle waarheid bezit. Traditionele kerken zouden in dit opzicht wel eens wat opener mogen zijn voor die vergeten aspecten van hun waarheid of voor mensen die door hen achtergesteld worden en die zich juist aan zo'n vergeten aspect van veelkleurige geloof oriënteren.

Als nu de oecumenische theologie stelt dat eenheid zelf deel uitmaakt van de waarheid, maakt zij eigenlijk zelf daarvan ook een deelwaarheid. Het is één van de vele aspecten van de volle waarheid. Als men evenwel niet echt kerk kan zijn zonder één te zijn, dan geldt dat ook voor alle andere aspecten van de waarheid. Het maakt de claims van het kwalitatieve katholiciteitsbegrip alleen maar zwaarder. Niet minder dan de totaliteit, de volheid wordt gevraagd. Wie deze claim legt, staat voor de keuze om de vervulling op te schuiven naar het eschaton (want wie zal dat ooit bereiken?) of geborneerd te worden en te denken dat men het zelf het al bereikt heeft. Naar mijn inschatting beweegt de Wereldraad zich in een dialectiek tussen beide polen. Enerzijds weet men dat het een ideaal is. Anderzijds voelt men zich wel geroepen dit ideaal na te streven. En de

¹⁹ Zie Berkhof, *De katholiciteit der kerk*, p. 74-81.

Wereldraad is tenminste een gemeenschap van kerken, of misschien nog meer van voortrekkers in de kerken, die dit visioen voor zich zien, dat anderen nog niet hebben ontdekt.

Of men echter het begrip 'waarheid' verbindt aan een éénduidig waarheidsbegrip of aan een kwalitatieve katholieke waarheid, in beide gevallen betreft het een conceptuele waarheid. Men kan die beschouwen en al dan niet onderschrijven. Soms kan zelfs gevraagd worden die te ondertekenen. Die waarheid kan men dan uitspelen tegen de eenheid.

Bij de evangelist Johannes is dat onmogelijk. Want de eenheid is de eenheid in Christus en Hij is ook degene die de Waarheid is (Joh. 14:6). De waarheid is niet een slogan en ook niet een systeem van deelwaarheden, maar een persoon. Wie één is met Hem is in de waarheid. Terecht zet Berkhof daarom naast het kwantitatieve en het kwalitatieve katholiceitsbegrip de katholiceit van de eenheid in Christus, die Heer der wereld is²⁰. Berkhof kent geen andere katholiceit dan de belijdenis van Christus' heerschappij. En ik zou daaraan toe willen voegen: ik ken geen ander onderschrijven van de waarheid dan het 'Ja' van mijn belijdenis, waarin ik uitgesproken heb en uitspreek geborgen te zijn in Hem.

3. In Christus

De kerk ontleent haar eigenheid aan Christus. Het is Zijn gemeente, geworteld in het geloof in Hem, één in Hem. Als we dan over oecumene gaan spreken, kan het niet anders of we moeten dit doen in christologisch perspectief. De ecclesiologie kan nooit zonder de christologie. Dat is de kracht van de leer van Berkhof over de kerk. In zijn boek *De katholiceit der kerk* heeft hij de nauwe verbondenheid met Christus nog sterker uitgewerkt dan in zijn latere *Christelijk geloof*²¹. Berkhof concentreert zich vooral op gegevens uit Efeze en Kolossenzen, waar over 'volheid' gesproken wordt²². 'Volheid' is iets anders dan het meer kwantitatieve 'geheel'. Het gaat om de kwaliteit van de gemeente die vervuld wordt met de volheid van God. Aan de ene kant is deze volheid een gave: het is de volheid van Christus die ons is geschonken en in de doop aan ons is bevestigd. De gemeente is Zijn lichaam, de volheid van Hem die alles in allen vol maakt (Ef. 1 : 23). Aan de andere kant is het een doel. Daarom is 'vervuld worden' in Efeze nauw verbonden met 'groeien'. We groeien naar de volheid van Christus toe, 'totdat wij allen de eenheid des geloofs en de volle kennis van de Zoon van God bereikt hebben, de mannelijke rijpheid, de maat van de wasdom der volheid van Christus' (Ef. 4:13). Deze volheid van Christus bestaat volgens Efeze en Kolossenzen in de heerschappij van Christus. Alles is onder Zijn voeten gesteld (Ef. 1:22). Hij is het hoofd van alle overheid en macht (Kol. 2:10). Berkhof heeft ook elders de nadruk gelegd op de heerschappij van Christus over de gehele wereld²³ en zijn overwinning op de machten²⁴. Hij is Heer der wereld. Dat is de volheid van Hem, de vervulling van Zijn werk.

²⁰ Berkhof, *De katholiceit der kerk*, p. 81-87.

²¹ H. Berkhof, *Christelijk geloof: een inleiding tot de geloofsleer*, Nijkerk 1973.

²² Berkhof, *De katholiceit der kerk*, p. 44-68.

²³ Zie vooral H. Berkhof, *Christus, de zin der geschiedenis*, Nijkerk 1958.

²⁴ H. Berkhof, *Christus en de machten*, Nijkerk z.j.

In deze volheid deelt nu de gemeente. Zij heeft de volheid gekregen in Hem, die het Hoofd is van alle heerschappij en macht (Kol. 2:10). En zij groeit daar naar toe. Daarom bidt de apostel voor de gemeente dat zij deze rijkdom zal bereiken en 'dan zult gij samen met alle heiligen, in staat zijn te vatten, hoe groot de breedte en lengte en hoogte en diepte is, en te kennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat, opdat gij vervuld wordt tot al de volheid Gods' (Ef. 3:18v). In het geloof strijdt de gemeente tegen de machten (Ef. 6:10-17) tot de totale overwinning van Christus, die is opgevaren en gaven heeft gegeven om alles tot volheid te brengen (Ef. 4:9v).

Berkhof vat de gedachten van Efeze en Kolossenzen als volgt samen: 'Krachtens Christus' eens en voor al volbrachte werk, waarin wij door doop en geloof betrokken worden, is de Kerk de ruimte waarbinnen Christus profetisch-exemplarisch Zijn genadige heerschappij opricht. Maar deze oprichting is pas de terminus a quo van zijn heerschappij, die een groeiproces inluidt waarin het erom gaat, dat deze geldende heerschappij op steeds meer terreinen van ons leven en handelen geactualiseerd wordt - tegen de heerschappij van de machten der wereld en de tradities der mensen in'²⁵. Deze heerschappij van Christus is de ware oecumene: zij geldt zover er mensen wonen op de aarde. En de gemeente is de gemeenschap die deze heerschappij profetisch uitdraagt en uitleeft, gericht op de toekomst. Zo zal de wereld vervuld worden tot de volle heerschappij van Christus. In *Christelijk geloof* heeft Berkhof deze vernieuwing van de wereld breder uiteengezet²⁶. Daarin zien we de idealen van de Wereldraad terug: een rechtvaardige, sociale maatschappij. Het gaat om gerechtigheid en vrede die gestalte krijgen waar de Heer Zijn heerschappij gaat uitoefenen.

Op dit laatste punt gaan mijn gedachten nu een andere weg dan die van Berkhof. Ik deel zijn christologische inzet. Ik deel zijn analyse van Efeze en Kolossenzen over de volheid van Christus die de gemeente van Hem ontvangt, omdat zij één is in Hem. Maar over de aard van deze volheid verschil ik van mening met hem. Berkhof vat deze in een optimistische zin op als vooruitgang. Het zal beter worden met de wereld. De imperatief brengt ons naar het futurum van gerechtigheid en vrede, ook al blijft bij Berkhof het eschaton een nieuw ingrijpen van God. Zelf zie ik de volheid van Christus veel meer verbonden met lijden en sterven. Het is de gemeente onder het kruis, achter de Heer aan die Zijn kruis draagt. Het zou in dit bestek te ver voeren om alle teksten uit het Nieuwe Testament over de relatie van Christus en de gemeente en de aard van het ingedoopt zijn in Hem te onderzoeken. Ik zal me nu beperken tot enkele plaatsen uit Efeze en Kolossenzen, de brieven die immers Berkhof zelf geïnspireerd hebben in zijn ecclesiologie.

In de eerste plaats betekent 'behoren bij de gemeente', dat men gedoopt is. En de doop staat voor sterven. In Kolossenzen 2:9 wordt gezegd dat in Christus al de volheid van God lichamenlijk woont. De christenen ontvangen deze volheid in Hem (vs. 10). Dat gebeurt door de doop die een begrafenis is (vs. 12). Daarin sterft men aan het oude bestaan, aan het lichaam der zonde van het vlees (vs. 11) - het bestaan onder de condities van deze wereld - en leeft men in het ene lichaam van Christus (3:15). Het gaat om de heerschappij van Christus in tegenstelling tot de heerschappij van de aarde. Daarom

²⁵ Berkhof, *De katholiciteit der kerk*, p. 66.

²⁶ Zie vooral het hoofdstuk 'De vernieuwing van de wereld', p. 520-542.

zoeken wij, met Hem opgewekt, niet de dingen die op de aarde zijn maar die boven zijn (3:1). In Kolossenzen 1 is de heerschappij van Christus nog scherper geformuleerd. Alle dingen ontlene hun bestaan aan Hem (vs. 16). De Heer der wereld is het Hoofd van het lichaam, de gemeente (vs. 18). Maar deze Heer is degene in wie wij de verlossing hebben, de vergeving der zonden (vs. 14). De volheid die in Hem woont is geworteld in het bloed van Zijn kruis (vs 19v)²⁷. Daarin participeert de gemeente, met de apostel als voorganger. Het gaat om de verdrukkingen van Christus die zij lijden (vs. 24). De volheid van Christus is dus sterven en kruis dragen, zowel voor Hem als voor de gemeente.

Ook de Efezebrief zet onmiddellijk in met de verlossing door het bloed van Christus (Ef. 1:7). Ook hier gaat het om lijden en dood en niet om een grote zomer van een nieuwe wereldsamenleving. Het scherpst is het contrast in Efeze 3. In het gebed van de apostel is de wens dat de gemeente ten volle zal begrijpen 'welke de breedte lengte, hoogte en diepte zij' (vs. 18). Gewoonlijk wordt dat uitgelegd als 'hoe breed en hoe lang, hoe diep en hoe hoog de liefde van Christus is.' Door de begrippen die met maat te maken hebben, wordt de zin kwantitatief opgevat. Het gaat om het denken over de limieten van liefde en heerschappij van de Heer waarin de gemeente participeert. Het gaat om beantwoording van de vraag; 'Wat is de hoogte van de liefde van Christus?' Het antwoord is dan duidelijk en wordt in vers 19 gegeven: die gaat de kennis te boven.

We kunnen 'welke' (*ti*) echter ook anders opvatten, namelijk als 'van wat voor aard'²⁸. 'Volheid' en 'heerlijkheid' zijn kernwoorden in Efeze. Ze passen bij een 'theologia gloriae', die het kruis veronachtzaamt. Ze horen kennelijk bij het vocabulaire van de tegenstanders van Paulus. Christenen zijn de volmaakten en hebben heerlijkheid. Zij kennen de hoogte en de diepte, lengte en breedte van de geheimenissen van de kosmos. Paulus ontkent dat niet. Het is allemaal waar. Maar dan komt de kritische vraag: 'Over wat voor soort lengte, breedte, diepte en hoogte hebben we het?' Als men 'welke' kwalitatief opvat, worden twee eigenaardigheden van de zin duidelijk. Ten eerste is het merkwaardig dat er geen genitivus op de woorden 'breedte, lengte, diepte en hoogte' volgt. In gedachten kan men wel toevoegen 'van de liefde van Christus', maar dat staat er niet. Vers 19 zegt juist dat die niet met kwantitatieve begrippen te omschrijven is. We moeten het ontbreken van de genitivus serieus nemen en ons dus beperken tot de vraag, 'wát de breedte en hoogte is'.

In de tweede plaats ligt het bij deze interpretatie ook voor de hand het lidwoord niet te herhalen. Bij een uitmeten van het kwantitatieve zou een herhaling van het lidwoord het effect hebben versterkt. Als het gaat om een kwalitatieve omschrijving van al deze begrippen, ligt het voor de hand met één lidwoord aan het begin van de reeks te volstaan.

Wat de kwaliteit van deze begrippen en daarmee ook van de volheid is, blijkt uit de onmiddellijke context van het gebed. In vers 13 gaat het net als in Kolossenzen 1:24 over verdrukkingen. Het lijden van de apostel is de heerlijkheid van de gemeente. Heerlijkheid is niet los verkrijgbaar, maar is verworteld in het lijden: in dat van de apostel, dat zelf weer verworteld is in het lijden van de Heer, en dat zich voortzet in de

²⁷ Zie hierover uitvoeriger A. van de Beek, *Schepping: de wereld als voorspel voor de eeuwigheid*, Nijkerk 1996, hoofdstuk 4.

²⁸ Zie W. Bauer, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, Berlin 1963 (5e druk), s.l. *tfs*, b.

verdrukkingen van de gemeente. De heerlijkheid is de heerlijkheid van de Opgestane die door de dood is heengegaan. Nadat de apostel gesproken heeft over de verdrukkingen volgt de argumentatie voor zijn bede: 'om deze reden ...' (vs. 14). Uiteraard is daar niet bedoeld dat de gemeente het lijden bespaard zal worden en slechts heerlijkheid ontvangt, maar dat zij zal participeren in het bestaan van de Heer dat in de apostel gestalte krijgt.

Het betoog breekt dan ook niet aan het eind van hoofdstuk 3 af, maar vindt zijn logisch vervolg in hoofdstuk 4: na het gebed tot de Heer, dat de gemeente rechte kennis zal krijgen, bidt de apostel de gemeente dat zij deze roeping waardig zullen wandelen. Hij doet dat als gevangene. Leven als christen is leven als gevangene, in verdrukkingen, en impliceert vervolgens geen leven in glorie, maar in ootmoed (4:2). Heeft dan Christus niet de gevangenis gevangen genomen door verheerlijkt op te varen? (4:8). Zeker, maar die hemelvaart is ook niet los verkrijgbaar. Ze volgt op de gang naar het dodenrijk (vs. 9). Daar komen de gaven vandaan die de gemeente dienen, zoals apostelen en leraars (vs. 11). En zij ervaren dat dagelijks. Apostel-zijn is dagelijks sterven en de boeien van de gevangenis voelen. De boeien van deze wereld waarmee men wordt voorbereid op de dood, het meest de dood als martelaar, zijn niet anders dan de gevangenschap van Christus, waarin men aan de wereld gestorven is. Maar alleen zo kan men Christus navolgen, met de dood in de leden, sterven aan de wereld. Zo bereikt men de volheid van Christus. Zo komt men tot de kennis van de Zoon van God, tot een volkomen man, tot de mate van de grootte der volheid van Christus. Wat is dus de ware aard van 'breedte en lengte en hoogte en diepte'? Het zijn de verdrukkingen waarin de gemeente roemt. Over die diepte gaat het. Dat is de ware hoogte van het Zoonschap van God.

Telkens weer dreigt de gemeente op het verkeerde been te worden gezet. Telkens weer loopt zij het risico het paradoxale karakter van heerlijkheid en volheid, de ware aard van hoogte en diepte mis te verstaan. Bij elk aspect van het leven moet zij er weer op gewezen worden. Neem nu de rol als man. Een christen moet groeien tot de mannelijke rijpheid. In man-zijn is dus de heerlijkheid van Christus weerspiegeld. Dat heeft implicaties voor de verhouding van mannen en vrouwen. In Efeze 5:22-33 wordt dit thema aan de orde gesteld. Woorden uit de context van de doop en het werk van Christus komen aan de orde. Zo is de man het hoofd der vrouw. Elke patriarchale macho kan zich tevreden voelen. Maar dan komt de paradoxale omkeer: de ware mannelijke rijpheid is dat men zichzelf totaal kan opgeven, zoals Christus zich heeft overgegeven voor de gemeente. Het is sterven voor elkaar en tenslotte met elkaar als het ene lichaam dat men samen is. Wie maar iets distantie creëert tussen man en vrouw, creëert distantie tussen Christus en de gemeente, tussen het hoofd en het lichaam - en dat is fataal.

Het blijft een gevecht, niet tegen de machten uit de onderwereld, maar tegen de machten die wij rechtstreeks uit de hemel willen betrekken. De duivel komt niet uit de hel, zelfs niet in vlees en bloed. Die horen bij de sfeer van deze wereld, waaraan de gemeente dagelijks sterft. De duivel vertoont zich in overheden en machten, in de geweldhebbers van deze wereld, de duisternis van deze æon, de geestelijke boosheden in de lucht (Ef. 6:12), kortom in de structuur van de samenleving en in de cultuur. Daarom kan de apostel als voorganger niet anders eindigen dan als een apostel in gevangenschap (6:20).

De heerlijkheid van Christus wordt in het Nieuwe Testament nauw verbonden met zijn hemelvaart. Ik stelde hierboven dat deze niet los verkrijgbaar is. De glorie van de Heer is dat Hij is heengegaan uit deze wereld, aan gene zijde van de dood. Deze thematiek

komt vooral aan de orde in het Evangelie naar Johannes. In de afscheidsredenen van Jezus is niet te onderscheiden of Zijn heengaan nu Zijn sterven is of Zijn hemelvaart²⁹. Hij is weg, daarom gaat het. Zelfs in de verschijning als de opgestane mag Hij niet worden vastgehouden (Joh. 20:17). Want Hij hoort bij de Vader. Zo zendt Hij Zijn Geest als Trooster, om de gemeente te troosten over de verdrukkingen in deze wereld. Daarin hebben wij goede moed, niet omdat de verdrukkingen voorbijgaan, maar omdat ons ware bestaan daarboven is, waar Christus is (Kol. 3:1).

Daarmee krijgen we nieuw zicht op de verhouding van indicatief, imperatief en futurum³⁰. De indicatief is de participatie in Christus. De imperatief is dat uit te leven. Berkhof verbindt deze met de heerschappij van Christus en aardse gerechtigheid voor de toekomst. Vandaar zijn futurum. Maar de imperatief is veeleer dat we zoeken wat boven is, waar Christus is (Kol. 3:1). Het gaat er dat we leven zoals we zijn: niet meer van deze wereld. We zoeken niet de gestalten van deze wereld, niet meer de prestatie (dat kan ook de prestatie van uiterlijke vroomheid zijn van welke kleur dan ook), maar we weten onszelf in ootmoedigheid op te geven. We hebben immers, gestorven in Christus, reeds alles verloren. We hebben in de wereld niets meer te verliezen en hebben in de hemel reeds alles ontvangen. Vandaar dat op de indicatief en de imperatief niets meer volgen kan. Reeds de grammatica zou ons moeten waarschuwen. Want indicatief, imperatief en futurum zijn niet van dezelfde categorie. De eerste twee zijn modi (wijze van het werkwoord), de laatste is een tempus (tijd van een werkwoord). De eerste twee zijn modaliteiten van ons bestaan in Christus, eens en voor altijd. Het laatste is een categorie van de tijd, en dus van de aarde. Het futurum hoort bij déze æon, want het is de toekomst van dit aardse bestaan. Door het bestaan in Christus daaraan te koppelen halen we Hem neer en vergeten we dat Hij is opgevaren boven alle heerschappij en macht. De toekomst van de wereld is van een geheel andere orde dan de heerschappij van Christus. We streven niet naar een betere wereld. Want de toekomst van deze wereld is net zo vleselijk als haar heden en verleden. Het wordt dus morgen niet beter. Op het niveau van de tempora wordt het nooit wat. Op het niveau van de Heer is het reeds alles. En die twee moeten niet worden verward.

Wat is dan oecumene? Dat er een volk van God is, dat leeft onder de heerschappij van Christus, verspreid over de hele wereld, onder alle volken, door de hele geschiedenis heen³¹. Het is een gemeente die Hem belijdt als Heer. Zij is bereid om de smaad van de wereld te dragen. Zij vertoont het lijden van de Heer en sterft met Hem. Het zijn niet vele edelen en wijzen. Ze passen niet bij wat er in de lucht zit. Ze gaan hinkend door het leven³². Het is een volk dat niet pas begon op pinksteren van het jaar 33, maar dat vanaf de grondlegging der wereld geweest is³³. Israël is geen ander volk dan de gemeente. Sinds Pinksteren is het alleen zo dat de volken mogen delen in het heil van Israël. De muur is doorgebroken - om te delen in de verkiezing van Israël en te delen in zijn Messias en dus te delen in zijn lijden (Ef. 2:11-22). We voegen ons in de rij van lij-

²⁹ Zie bijvoorbeeld Johannes 14:25-31; Johannes 16:5v; Johannes 16:16-22.

³⁰ Zie Berkhof, *De katholiciteit der kerk*, p. 66.

³¹ Zie de prachtige beschrijving in *De brief van Diognetus V* (Textus Minores XXXIII, Leiden 1964).

³² D. Sölle, *Die Hinreise*, Stuttgart 1975, p. 44.

³³ *Nederlandse Geloofsbelijdenis*, art. 27.

dende en strijdende geloofshelden van Hebreëën 11 - en ontdekken telkens weer dat het zulke helden niet waren, maar kreupele mensen zoals wij.

4. De kerk als moeder en als lichaam van Christus

Tot nog toe hebben we sterk de eenheid van de gemeente in Christus beklemtoond. De gemeente is het ene lichaam van Christus. Dit is echter niet het enige beeld voor de kerk. Een belangrijke andere metafoor is de kerk als moeder. Zij komt al voor bij Cyprianus in het midden van de derde eeuw³⁴ en Calvijn heeft er een zekere voorliefde voor³⁵. Deze voorkeur laat zich verstaan tegen de achtergrond van rooms-katholieke identificaties van kerk als lichaam van Christus en het ambtelijke instituut. Door de metafoor van de kerk als moeder wordt er distantie aangebracht tussen de kerk en de gelovige. Men wordt uit de kerk geboren. Het instituut met zijn traditie is heel waardevol. We willen er met eerbied over spreken als over een moeder. Maar ze is niet identiek met het volk van God.

De reformatie heeft de eenheid van de kerk willen vasthouden. Maar zij heeft geweigerd die gefundeerd te zien in de institutionele kerk die door de traditie gevormd is. Zij heeft de eenheid erkend in de verbondenheid met Christus. De kerk is daartoe een middel. Zonder de kerk waren we nooit tot geloof gekomen. Maar de kerk is nooit het doel. Vandaar dat Calvijn de kerk bespreekt in boek IV van de *Institutie*, waarvan de titel luidt: 'De uiterlijke middelen of behulpzels, door welke God ons tot de gemeenschap met Christus nodigt en daarin bewaart'³⁶. De kerk is dus dienstbaar aan het eigenlijke: de inlijving in Christus. Daarmee is de kerk ook gerelativeerd. Zij hoeft niet volmaakt te zijn. De vraag is alleen of zij de functie waarvoor ze er is, naar behoren uitoefent. Dat wil zeggen: is het mogelijk om hier de verkondiging van het evangelie te horen, om met Van Ruler te spreken: 'Loop je hier de kans op een bekering?'³⁷ En wordt in de gemeenschap zo het sacrament gevierd dat men niet verbonden wordt met het ambtelijke instituut dat macht heeft, maar door de Geest met Christus? Wijst de kerk van zichzelf af of naar zichzelf toe? En zelfs al doet zij dat laatste, is het mogelijk onder dat deksel de ware functie van de kerk te vernemen? Wordt niet ondanks het deksel Christus verkondigd (Filipp. 1:18)? Want de kerk hoeft niet volmaakt te zijn. Zij is slechts een betrekkelijk en gebrekkig middel. De vraag is alleen of zij nog mensen kan voortbrengen die kinderen van God zijn.

We hoeven de beide beelden niet als elkaar uitsluitende alternatieven te zien. Juist vanuit de reformatie horen beide tezamen. Want wie door middel van de kerk tot geloof komt, participeert in het ene geloof in Christus, als leden van Zijn lichaam. Het beeld van de kerk als moeder heeft het voordeel van de relativering en van de noodzakelijkheid. Zonder moeder is men niet. Ook met dat laatste kan men trouwens aan de haal gaan. Het beeld van het lichaam van Christus geeft de hechte relatie met Hem aan. Daarbij bestaat het risico van een *theologia gloriae*. Dat gevaar wordt des te groter als men die verbindt met de kerk als organisatorische en institutionele eenheid. Dan wordt

³⁴ *De catholicae ecclesiae unitate* 6.

³⁵ *Institutie* IV, 1.

³⁶ *Institutie*, IV.

³⁷ A. A. van Ruler, *Waarom zou ik naar de kerk gaan?*, Nijkerk 1972 (5e druk), p. 9.

het de kerk van de macht. In dat geval is het goed om weer onder ogen te zien, dat de Heer in de hemel is en Zijn gestalte op deze aarde die van de gevangenschap is, van de verdrukkingen en van de dood. De kerk is niet van deze wereld, behalve in haar betrekkelijke gestalte als instituut en traditiedrager, met haar dogmata en ambten. De kerk kan alleen niet zonder deze en het heeft dus geen zin om een ideale kerk van zuivere christenen te stichten. Want die zijn niet van deze wereld. Op deze aarde en in deze aardse tijd zullen we het moeten doen met de voorlopigheid en dus gebrokenheid, met de gestalte onder het vlees. Daaruit roept God niet een zuivere aardse kerk, maar daarin wil Hij wonen met Zijn Geest, zoals Hij er woonde in Christus. Het is een wonen in de gestalte van de verborgenheid, onder een deksel, op de wijze van de paradox, in een gemeenschap die je niet moet aanspreken op haar verleden ('Wat heeft de kerk niet allemaal verkeerd gedaan?'), evenmin op haar heden ('ruziënd over de straat en de pleinen van de wereld rollend, zich compromitterend op velerlei wijzen'), en ook niet op haar toekomst ('Hééft de kerk nog wel een toekomst?').

5. De 'grote' en de 'kleine' 'oecumene'

5.1. De 'grote' 'oecumene'

De 'grote' 'oecumene' betekent de oecumene van de Wereldraad van Kerken. Beide woorden moet men wel tussen aanhalingstekens zetten. 'Oecumene' is een ambivalent begrip, zagen we. En 'groot' kunnen we de vruchten van de Wereldraad ook niet noemen. Toch zijn er twee belangrijke elementen in de oecumenische beweging die we in het oog moeten houden:

a. De gedachte dat Christus Heer der wereld is. Ondanks alle bezwaren die men tegen de Wereldraad kan hebben is het christologische perspectief wezenlijk. Ook en juist op het draaipunt van de geschiedenis van de Wereldraad, de conferentie van New Delhi in 1961, is het centrale thema: 'Het licht der wereld'³⁸. Men kan over allerlei invullingen twisten, maar dit getuigenis kan men niet negeren.

b. De idee dat men in de kerk niet kan blijven staan bij individuele of contextuele gelijkhebberij. De waarheid is ruimer dan onze formuleringen en onze eigen cultuurkring. Want de waarheid is een Persoon, die mensen roept en aanspreekt op velerlei wijzen.

Tegelijk zien we ook veel misgaan in de Wereldraad. Hij is veel minder 'licht der wereld' dan men van discipelen van Jezus verwachten zou. Drie gebreken noem ik:

a. De Wereldraad verliest zich veel te veel in het organisatorische. Men wil komen tot gemeenschappelijke uitspraken, verklaringen, een beleid namens de lidkerken. Nog sterker wordt het organisatorische probleem, als men op kleinere schaal wil proberen om kerken te verenigen zoals in het Samen-op-Weg-proces. Dan wordt de kerkelijke organisatie een doel op zichzelf. Dan wordt de eenheid van de kerken gezien als institutionele eenheid en niet als eenheid in Christus en vergeet men dat de institutionele kerk slechts een middel is en dus relatief. Dat geldt dus ook voor de institutionele eenheid. Ze heeft geen *status confessionis*. Waar de eenheid in Christus gevonden wordt, heeft men minder behoefte aan een bepaalde vorm van organisatie en kunnen gemeenten en kerken hun eigen vorm van samen-leven in de Heer vinden. Als dat het beste is,

³⁸ W. A. Visser 't Hooft, 'Onze gemeenschappelijke gehoorzaamheid aan Jezus Christus, het Licht der Wereld', in: Wereldraad van Kerken, *Het Licht der wereld: De derde vergadering te New Delhi 1961*, Carillon-reeks 17, Amsterdam 1961, p. 11.

dan kan men ook organisatorisch fuseren. Maar we weten hoeveel 'vlees' dan aan de dag treedt. Dat is niet erg, want de kerk leeft nu eenmaal in het aardse bestaan. Men vergeet echter al te makkelijk dat de institutionele eenheid net zoveel 'vlees' is. We kunnen de energie dan beter gebruiken om te getuigen en te dienen.

b. Bij het organisatorische gaat het al gauw over macht. De idee van 'eendracht maakt macht' staat haaks op de erkenning van de kerk die lijdt in deze wereld.

c. De grote oecumene is te veel gericht op het futurum. Zeker in het conciliaire proces is het perspectief teveel gericht op verbetering of in afgezwakte vorm op behoud van de wereld. Er is geen 'integrity of creation', zelfs niet als ideaal, maar het is het wezen van deze æon dat zij duizendvoudig is gebroken en staat in het teken van het lijden.

5.2 De 'kleine' 'oecumene'

Met de 'kleine' 'oecumene' wordt bedoeld dat kerken van de gereformeerde gezindte in Nederland elkaar zoeken. Ook hier passen de aanhalingstekens. Bij 'oecumene' zelfs te meer: het gaat echt niet over een zaak van de hele wereld. Maar ze horen ook bij 'klein'. Want als mensen zich in al deze betrekkelijkheid werkelijk kunnen vinden in Christus, dan is dat groot. Twee mensen die elkaar ontmoeten in de Heer is het eschaton: de volheid van het menselijk bestaan. De hoogheid van de 'kleine oecumene' is het herkennen van elkaar in het bevindelijke leven, waardoor grenzen wegvallen die slechts van deze aarde zijn. Toch heeft ook de kleine oecumene haar gevaren. Het belangrijkste is de gelijkhebbertij tegenover de anderen. We zijn alleen samen één omdat we samen tegen de anderen zijn. Dat is niet bepaald hetzelfde als de bevindelijke eenheid in Christus. Het andere gevaar is dat het meer gaat om eenheid van de leer dan eenheid in de Heer of anders gezegd: dat men de waarheid opvat als optelsom van deelwaarheden die geconcipieerd kunnen worden (en door de vaders dus ook geconcipieerd zijn) en niet als een Persoon.

Veel opvallender zijn trouwens de gevaren die de eenheid binnen de gereformeerde gezindte bedreigen:

a. De idee dat men een zuivere kerk zou kunnen hebben, met de daarbij komende uitsluiting van mensen die niet voldoen aan de criteria die men meent te moeten stellen. Zelfs de meest zuivere kerk blijft vleeselijk en wie zich op zo'n kerk meent te kunnen beroemen, is zelfs al te vleeselijk.

b. Als men dan geen zuivere kerk kan bereiken, dan moet men in elk geval streven naar een zuivere verkondiging. Maar dan vooral om zelf zo te verkondigen en niet te menen dat men de grenzen daarvan precies kan aangeven. Onzuivere leer in de kerk aanwijzen hoort bij het wezen van de kerk: waar wordt Christus' Naam op de achtergrond geschoven? - maar dat is wat anders dan de zuivere leer vaststellen. Dat is niet minder dan Christus van de hemel neerhalen. Want zelfs de beste preek is niet zuiver. Alleen behaagt het Gode door dit soort dwaasheid mensen zalig te maken.

c. Veel groter nog dan de bedreiging van hoge idealen van zuiverheid is het risico dat we ons tegen de anderen keren, simpelweg omdat we onze zin niet kunnen krijgen. Onze zin is maar een betrekkelijk iets vergeleken bij de verkondiging van Christus. Dient het eigen gelijk volhouden nu werkelijk zijn naam? Veel eigen gelijk is alleen maar het ongelijk tegenover de ander. En zelfs al zou het gaan om het volmaakte gelijk, om de diepste expressie van de waarheid, zelfs om het getuigenis van Hem die de

Waarheid is, die anderen niet willen erkennen, is dat een reden voor kerkscheuring? Als er een plek is waar ik getuigen kan, is het mij voldoende. Problemen ontstaan pas daar waar een kerkgenootschap het niet meer verdraagt dat jij zegt waarvan je overtuigd bent, dat het de waarheid is. Misschien moet ik het nog scherper zeggen: als een kerkgenootschap het niet meer verdraagt dat je getuigt van Christus, zoals die voor jou de levende Heer is. Als een kerk je daarom buiten de deur zet, moet je er gewoon mee doorgaan te zeggen dat dat getuigenis toch waar is. Maar er zijn kerkscheuringen ontstaan om mindere redenen. Het gaat er dus niet om dat de hele kerk, zelfs niet haar meerderheid, zuiver moet zijn, maar dat men daar de waarheid niet meer zou mogen verkondigen en de kerk niet meer onder kritiek zou mogen stellen, omdat die zich een onfeilbaar goddelijk gezag aanmeet.

d. Het risico het eigen kerkgenootschap of de eigen groep te vereenzelvigen met Gods werk. In zekere zin kan men alles in deze wereld Gods werk noemen - als behorend tot Zijn schepping onder Zijn voorzienigheid. Dat geldt ook voor de andere kerken. Maar er bestaat ook de mogelijkheid dat men de kerk in specifieke zin als heilswerk van God aan ons gaat zien. Dan vergeet men het instrumentele karakter van de kerk: dat zij maar een middel is. Dit denken over de kerk als specifiek heilswerk van God, en dan ook nog eens toegepast op een bepaald kerkgenootschap, tekent zich vooral aan de rechterzijde van de Hervormde Kerk af rond de idee van de 'planting Gods'. Daar zijn de aardse kerk en het heil in Christus veel te veel op elkaar geplakt. Hangt het er nu werkelijk vanaf of je de kans loopt bekeerd te worden als de structuren van de Hervormde Kerk al of niet meer bestaan? Ik denk dat men zich vastklampt aan het bestaande in plaats van aan de Enige die het waard is zich zo aan vast te klampen. Ik ben binnen de gereformeerde gezindte opgegroeid in de Hervormde Kerk, maar ik heb nooit horen zeggen dat de Hervormde Kerk de vaderlandse kerk was, laat staan een planting Gods. Ik heb alleen gehoord over verkiezing en bekering, over geloof en vóór alles - gelukkig - over de centrale betekenis van Christus. Laten dominees en ouderlingen zich daarmee bezig houden in plaats van allerlei zekerheden creëren om het bestaande te handhaven. Want niets is hier blijvend, zelfs de Hervormde Kerk niet, net zo min als de Gereformeerde Gemeenten of de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. En dat is maar goed ook. Want onze wandel is in de hemel.

6. Conclusie

Wat is nu de weg naar eenheid der kerken? Om te beginnen constateer ik dat de kerk reeds één is: zij is één in haar Heer. Deze eenheid gaat elke organisatorische eenheid te boven.

Ten tweede is elke historische gestalte van de kerk slechts relatief. Ze is niet de Heer Zelf. Ze is dienstbaar aan Hem en middel in Zijn hand. Daarom moeten we niet van enige kerkelijke gemeenschap of stroming vragen dat ze volmaakt zal zijn. Dat mogen we in de eerste plaats van anderen niet vragen. We weten allemaal dat de Hervormde Kerk niet deugt, net zo min als de Christelijke Gereformeerde Kerken en de rooms-katholieke Kerk. Daaraan mogen we hun bestaansrecht dan ook niet afmeten. Het gaat er veel meer om of daar Christus verkondigd wordt. Dat betekent niet dat we geen kritiek op kerken kunnen hebben. Integendeel, het hoort erbij en ik zal de kritiek, als het te pas komt, ook niet sparen. We mogen in de tweede plaats ook van ons eigen kerkgenootschap niet vinden dat het volmaakt is. Het is - ook in de leer! - een falend insti-

tuut, dat alleen bestaat bij de gratie Gods. Daarom is zelfkritiek erg belangrijk - en omdat we daarmee vaak moeite hebben is het goed om kritiek van anderen serieus te nemen. Als een ander zelf fout zit, wil dat nog niet zeggen dat zijn oordeel over mij fout is. Boeven hebben elkaar meestal het eerste door.

Ten derde is ook de eenheid van de kerk slechts relatief en dus ook haar historische eenheid. Wie zozeer de eenheid voorop stelt, moet zich afvragen of hij niet uit is op macht of anders misschien toch de organisatie identificeert met de Heer Zelf - en zich dus een afgodsbeeld heeft geschapen. Daar tilt men dan zwaar aan, zoals Jesaja laat zien (Jes. 46:1). Hoe stringenter men de eenheid stelt, des te zwaarder de last. Dan is het weer goed te bedenken dat men gedragen wordt door de ene Heer (Jes. 46:4). Tenslotte is de organisatorische eenheid niet belangrijker dan de vraag of de duiven het kerkportaal niet al te erg bevuilen of dat de koster niet vergeten is de verwarming op tijd aan te zetten. Misschien is het laatste nog wel belangrijker, want ik kan slecht luisteren als het koud is in de kerk.

Ten vierde - en daarin blijkt wel dat de volgorde niet van belang is, maar van psychologische aard - moet de kerk zich afvragen of zij zelf getuige is van Christus. Zij moet proberen een goed woord te spreken van Hem en te leven in afhankelijkheid van Hem. Misschien dat anderen iets horen en iets herkennen. Als ze spreekt, laat ze dan niet woorden gebruiken om te schelden en anderen te compromitteren, maar om te vertellen van de hoop die in haar is. Dan zullen vanzelf haar woorden weinige zijn.

Ten vijfde probeert ze te luisteren. Ze probeert niet te luisteren om de ander op een dwaling te betrappen. Het gehoor van het wantrouwen is ons al te vertrouwd. Wie goed luistert, luistert echter allereerst of de ander, in die andere kerk, iets zegt wat een goed woord is over Christus. In de herkenning van elkaar in de Naam van Christus kan dan zowaar iets ontstaan van werkelijke eenheid, zodat we niet alleen één zijn in de Heer, maar ons ook nog een beetje één voelen. Dan wordt de ware katholiciteit opnieuw als gave ervaren.

Ze vraagt in de ontmoeting met andere kerken: wordt daar over Christus gesproken? Dat lijkt vanzelfsprekend in een kerk. Maar we moeten die vanzelfsprekendheid eens vergeten, en opnieuw verrast zijn, dat er midden in deze wereld gesproken wordt over Hem. Dat kan de aanleiding zijn om te vragen: 'Zeg, ken jij Hem ook?', zoals wanneer je midden op de markt - waar je het nooit had verwacht - ineens de naam van een bekende hoort noemen. Of is het de jaloezie van de verliefde jongen die ineens een andere jongen de naam hoort noemen van het meisje op wie hij verliefd is? Maar Christus is niet met mij of met mijn groepje getrouwd, maar met Zijn hele kerk - of beter: Hij is nog helemaal niet getrouwd, maar wacht op de dag dat Zijn bruid Hem zal begroeten, die nu nog amper weet wat het leven met Hem zal zijn. Ze weet alleen dat ze om Hem geeft, en zelfs dat soms amper: ze leeft bij het besef dat Hij om haar geeft. Bij die genade leven we allen. Dáárin zijn we één. En die organisatorische eenheid? Och, als het dit besef niet verhindert en ander belangrijker werk niet in de weg staat, is het mooi meegenomen. Maar ik weet hoe het gaat met mensen: ze denken al te gauw dat ze daarmee iets bereikt hebben en gaan er dan weer prat op.